

Ölçek Uyarlaması (Adaptasyon)

Gülçin Akbaş ve Leman Korkmaz

ODTÜ, Psikoloji Bölümü | Başkent Üniversitesi, ELYADAL
gulcinakbas@yahoo.com, lemankorkmaz@yahoo.com

Ölçek uyarlaması uzun, çok dikkat gerektiren, birden fazla araştırmacının çabasıyla gerçekleşen bir süreçtir. Ölçeğin farklı bir dilden dolayısıyla farklı bir kültürden, farklı bir dile dolayısıyla farklı bir kültüre uyarlanıyor olması çevirinin olabildiğince aslına uygun olmasının yanında, dikkat edilmesi gereken önemli hususları da beraberinde getirir.

Yazının devamında öncelikle çeviri sırasında gerekli olan aşamalardan bahsedilecektir, daha sonra da ölçeğin uyarlandığı kültürün özellikleri sebebiyle ölçekte yapılması gereken bazı düzenlemelere değinilecektir.

Çeviri süreçlerine geçmeden üzerinde durulması gereken en önemli nokta; çalışılacak konuyu en iyi temsil eden, geçerliği ve güvenilirliği doğrulanmış ölçeği seçmektir. Bunun yanında, seçilen ölçeğin aşağıda belirtilecek olan özelliklere sahip olması, ölçeğin farklı bir dile en az hatayla ve nitelikli bir şekilde çevrilebilmesine olanak sağlar.

- 16 kelimedenden az, kısa ve basit cümlelerin kullanılması.
- Cümlelerde edilgen çatı yerine etken çatının tercih edilmesi.
- Adıl (zamir) kullanımının yerine isimlerin tekrar edilmesi.
- Ölçeğin çevrileceği dilde tam karşılığı olmayan deyimler ve mecazi kullanımlardan kaçınılması.
- Öznel anlatımlardan uzak durulması.
- Yer ve zaman belirtirken edat ve zarfların sıklıkla kullanımından sakınılması.
- Mümkün olduğunca iyelik zamiri kullanılmaması.
- Genel terimlerden özel terimlerin tercih edilmesi (örn., hayvan yerine ördek).
- Belirsizlik ifade eden sözcüklerin kul-

lanımından uzak durulması (örn., belki, sık sık).

10. Cümlede iki ayrı eylemden bahsedilecekse, iki eylemli tek cümle yerine iki farklı cümlenin kurulması (Brislin, 1990, s. 33).

Çeviri Basamakları

- Uygulanacak ölçeğin o dili anadili olarak konuşan farklı kişilerce (native speakers), ölçek üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan diğer dile çevrilmesi
- Araştırmacılar tarafından çevirilerin incelenmesi, üzerinde tartışılarak en uygun ifadenin belirlenmesi
- Çevirisi tamamlanan ölçeğin, farklı çevirmenlerce ölçeğin orijinal diline çevrilmesi
- Üçüncü olarak elde edilen ölçeğin, orijinal ölçekle karşılaştırılıp, çevirinin uygunluğunun tespit edilmesi (aynı anlamı verip vermedikleri konusunda tartışılması)
- Ölçeğin orijinalini hazırlayan kişiye, son aşamada elde edilen anketin gönderilip geribildirim alınması (Brislin, 1990, s. 33; Campbell ve Russo, 2001, s. 312-313).

Ölçek Uyarlaması ve Kültür

Kültür, dinamik bir yapıdır. Farklı toplumlarda duygu, düşünce ve davranışların ifadesi değişiklik gösterir. Hatta aynı toplumda bile çeşitli faktörlerin etkisiyle (örn., teknolojik gelişmeler) kültür hızlı bir değişime uğrayabilir. Bu sebeple, ölçek uyarlaması yapılırken, bu dinamik yapı göz önünde bulundurulacak gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Bu nedenle ölçeğe yeni maddelerin eklenmesi, bazı maddelerin çıkarılması ya da değiştirilmesi söz konusudur. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği ne kadar

kanıtlanmış olsa da, uyarlanan ölçekteki bazı maddelerin uyarlandığı kültürdeki geçerlik ve güvenilirliği sorgulanmalıdır. Dolayısıyla ölçekteki bir maddenin uyarlama yapılan kültüre uygun olmaması durumunda madde ya değiştirilir ya da tamamen anketten çıkarılır. Eğer uygun olmayan maddeler araştırmacılar tarafından belirlenememişse, bu maddeler veri analizinde ortaya çıkacaktır. Veri analizi sonucunda, eğer çok fazla maddenin uyarlama yapılan kültürü temsil etmediği ortaya çıkarsa, bu ölçeğin o kültüre uygun olmadığı söylenebilir.

Bazı davranışların sadece belli kültürlere ait olması durumunda (örn., el öpmek gibi), kültüre özgü davranışlar araştırmacılar tarafından belirlenip ölçeğe eklenmelidir. Bu bağlamda, araştırmacıların gözlem ve deneyimlerine dayanan çıkarımlar yapılır ve bunların üzerinde tartışılır. Eğer çok fazla madde çıkarılıp, çok fazla madde eklenmişse, ölçek uyarlamasından vazgeçilip kültüre özgü yeni bir ölçek geliştirilmesi tercih edilebilir. Yeni madde eklenmesini gerektiren diğer bir sebep ise, literatürde konuyla ilgili bulunmuş ama ölçekte temsil edilmemiş değişkenlerin yeni maddelerle ölçekte ifade edilmesinin gerekliliğidir.

Gerek çevirisi yapılan gerekse yeni eklenen maddeleri, özellikle düşük eğitim seviyesine sahip kişilerin daha rahat anlayabilmeleri ve maddeleri yanlış değerlendirmemeleri için cümleler olabildiğince kısa ve öz tutulmalıdır. Bu aşamada, araştırmacıların kendi öznel bakış açıları ve ifadelerinden kurtulup, genel bir bakış açısıyla, farklı farklı grupların aynı şekilde anlayabileceği ve yanıtlayabileceği maddeler oluşturmaları önemlidir. Maddelerin oluşturulması ve değiştirilmesi sürecinde katılımcıları rahatsız edici ve sosyal istenilirliliği yüksek olan maddelerin daha ılımlı bir şekilde ifade edilmesi gerekir (örn., dini inançlar).

Sonuç olarak, ölçek uyarlaması oldukça dikkat ve çaba gerektiren bir işidir. Ölçeğin farklı bir dile çevrilmesi, ölçeğe yeni maddelerin eklenmesi, ölçekteki bazı maddelerin çıkarılması ve değiştirilmesi detaylı gözlem, deneyim, çalışılan konuya ve kültüre özgü farklılıklara hakimiyet gerektirmektedir. Zor gibi gözükse de bu süreç başarıyla tamamlandığında uyarlama yapılan kültürü temsil eden, geçerliği ve güvenilirliği olan bir ölçek bilimsel literatüre kazandırılmış olur.

Kaynaklar

Brislin, R. W., Lanner, W. J. ve Thorndike, R. M. (1973). Questionnaire wording and translation. *Cross cultural research methods* (1. Baskı) içinde (32-58). Chicago: John Wiley & Sons, Inc.

Campbell, D. T. ve Russo, M. J. (2001). The translation of personality and attitude tests. *Social measurement* (1. Baskı) içinde (312-321). California: Sage Publications, Inc.